

ЯКІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ В УМОВАХ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ІНТЕРДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД

Глобалізаційні та євроінтеграційні процеси в Україні актуалізують інноваційно-інтелектуальну модель економіки, згідно з якою забезпечуються процеси модернізації та економічного зростання галузей виробництва. Означене пов'язується з реалізацією завдань Програми економічних реформ «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», з метою побудови стійкої, відкритої і конкурентоспроможної у світовому масштабі економіки, формування професійної й ефективної системи державного управління, і, зрештою, – підвищення добробуту українських громадян.

Реформи спрямовуються на стратегічні перетворення в суспільстві за п'ятьма напрямками:

1. Створення базових передумов економічного зростання через отримання низького рівня інфляції, стабілізації державних фінансів і створення стійкої фінансової системи.

2. Формування режиму максимального сприяння бізнесу шляхом зменшення втручання держави в економіку, зниження адміністративних бар'єрів для його розвитку, модернізації податкової системи й поглиблення міжнародної економічної інтеграції України.

3. Модернізації інфраструктури й базових секторів шляхом усунення усталених структурних проблем в енергетичній, вугільній і нафтогазовій галузях та ЖКГ, а також розвитку транспортної інфраструктури й ринку землі; перехід від дотацій до самоокупності виробництва й соціальних послуг.

4. Збереження й розвиток людського і соціального капіталу шляхом підвищення ефективності й стабільності соціального захисту, поліпшення якості й доступності освіти та медичного обслуговування.

5. Підвищення ефективності державного управління шляхом реформування державної служби і виконавчої влади¹.

Однак, темпи розвитку секторів національної економіки все ще нерівномірні, що посилює вразливість економіки в цілому. Україна так і залишається в групі країн, які не досягли середнього показника конкурентоспроможності, і значно відстає від розвинутих держав світу. Це спричинено глибокими структурними диспропорціями: значна частка виробництва є технічно та технологічно відсталою, з високим ступенем зношеності основних фондів, низьким рівнем запровадження інновацій. При цьому недостатньо використовується науково-технічний потенціал.

Все це позначається на зниженні продуктивності праці персоналу підприємств, зростанні нестандартної зайнятості, зокрема, неформальної, тимчасової, сезонної, на неповний робочий день, зниженні рівня їхньої кваліфікації, а також професійної мобільності, як професійної, так і географічної.

Відповіддю на таку ситуацію є ініційована Урядом України Державна програма активізації розвитку економіки на 2013–2014 рр., згідно з якою стане можливим формування нової ідеології економічних відносин як на вітчизняному, так і на міжнародному ринках. Серед основних пріоритетів програми активізації розвитку економіки – підвищення конкурентоспроможності вітчизняної промисловості, що відбуватиметься за рахунок інвестицій, які вкладатимуться в основні засоби, в людей і в технології. Триватиме робота над створенням сприятливих умов для ведення бізнесу, розвитку високотехнологічних галузей, у тому числі ІТ – індустрії.

Насамперед, передбачається розвиток малого та середнього бізнесу, здешевлення для цього кредитних ресурсів, поліпшення інвестиційних умов для бізнесу в цілому, зниження адміністративних бар'єрів для розвитку підприємництва, підтримка національного товаровиробника, його захист від

¹ Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [електронний ресурс]. – Режим доступу до документа :

<http://www.president.gov.ua/documents/14581.htmlprintversion>. – мова укр.

недобросовісної конкуренції, створення державної системи довгострокового кредитування інноваційних проектів, діяльності технологічних парків тощо².

Реалізація Програми сприятиме проведенню масштабної модернізації та технологічного переозброєння промислових підприємств, зниженню їх енергоємності, активізації наукових та науково-технічних досліджень і розробок з урахуванням потреб економіки та використання механізму реалізації виробничих інновацій.

Стратегічним напрямом Програми є налагодження торговельно-економічних відносин з країнами Європейського Союзу (ЄС), укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, включаючи тимчасове набрання чинності положень щодо створення зони вільної торгівлі, відновлення діалогу із Світовим банком щодо отримання системних позик для фінансування бюджету та проведення структурних реформ; вивчення та використання світового досвіду для підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

У цьому контексті важливими є положення нової європейської стратегії економічного розвитку на найближчі десять років «Європа 2020: стратегія розумного, стійкого і всеосяжного зростання», в якій пріоритетними будуть: інтелектуальне зростання, розвиток економіки, що ґрунтується на знаннях та інноваціях; сталий розвиток, сприяння ефективному використанню ресурсів, створенню більш екологічної і, найголовніше, більш конкурентоспроможної економіки; інклюзивний розвиток: створення економіки з високим рівнем зайнятості працездатного населення, що забезпечує зниження рівня соціальних і територіальних відмінностей³.

Підґрунтям економічного зростання є створення якісних, високопродуктивних робочих місць, збільшення кількості інноваційно-

² Державна програма активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки [електронний ресурс]. Режим доступу :

http://www.kmu.gov.ua/control/ru/publish/article?art_id=245986315&cat_id=244277212. – мова укр.

³ Європа 2020: стратегія розумного, стійкого і всеосяжного зростання [електронний ресурс]. Режим доступу :

<http://ec.europa.eu/evrope2020/index-en.htm>. – мова укр.

активних промислових підприємств, яких в Україні нараховується всього 9%, тобто лише кожне одинадцятє⁴.

Задоволення потреб економіки в прискореному інноваційному розвитку потребуватиме кваліфікованих трудових ресурсів, внесення суттєвих методологічних коректив у мотиваційний механізм їхньої професійної підготовки. Це особливо стає необхідним в умовах зростання ролі інтелектуальної праці, яка є одним із важливих джерел економічного розвитку країни, а творчі здібності працівників – одними з головних засад, що активізують процес виробництва. У свою чергу, зменшується попит на робітників низької кваліфікації, що актуалізовує значущість їхньої професійної підготовки та підвищення кваліфікації. Свідченням цього є зростання попиту на нові вміння в організації праці, зумовлені широким розповсюдженням автоматизованих систем управління виробничими процесами, звуженням сектора масового виробництва, підвищенням індивідуальної відповідальності працівників за якість продукції, зрослою необхідністю безпосереднього виробничого спілкування в колективі, що сприяє поліпшенню їхньої компетентності, стиранням кордонів між професіями.

Результати опитування роботодавців свідчать, що найбільш затребуваними трудовими навичками, якими мають володіти працівники, є: володіння суміжними професіями (60%); знання основ економіки (48%), основ менеджменту (42%), володіння комп'ютером (26%). Серед найбільш дефіцитних якостей, притаманних сучасним кваліфікованим робітникам, є управлінські й комунікативні навички, вміння розв'язання виробничих проблем, роботи в команді, професійні навички, пов'язані з безпекою праці, забезпечення ефективного використання енергоресурсів тощо.

Останнім часом вітчизняні підприємства, бізнес-компанії дедалі більше мають потребу в універсальних робітниках, котрі володіють кількома професіями і видами робіт, характерними для всіх виробництв. Все це потребує істотного підвищення якості професійної освіти і навчання кваліфікованих

⁴ Вакуленко В.О. Розвиток інноваційного підприємства в Україні / В.О. Вакуленко // Проблеми інноваційного розвитку. – К., 2011. – № 1. – С. 53.

робітників на засадах інтердисциплінарності та гнучкості їхніх структурних і змістових компонентів. Йдеться не просто про одноразову переорієнтацію з архаїчних професій на нові, а створення механізмів, які забезпечать постійне врахування динамічно змінних потреб ринку праці.

Підготовка робітників з нових професій пов'язана з технічними інноваціями, особливо з впровадженням ефективних технологій: наукоємних, інформаційно-комунікаційних, ресурсозберігаючих, екологічно чистих, що, в свою чергу, потребує від робітників необхідності оволодіння новими трудовими навичками. Треба зазначити, що робітники й самі констатують причину швидкого старіння знань через упровадження новацій. Адже в умовах, коли щорічно оновлюється 20% професійних знань, появи нової наукової і технологічної інформації, знижується рівень компетентності працівників на 50%. Водночас, інтенсивність цього процесу має тенденцію до збільшення.

У зв'язку з цим важливим теоретичним підґрунтям забезпечення якості професійної освіти і навчання є реалізація положень сучасної Концепції підготовки «гнучкого» робітника. Її мета полягає в підготовці кваліфікованих робітників не з однієї, а з двох, трьох спеціальностей, з наступним постійним підвищенням кваліфікації впродовж трудової діяльності.

Зазначимо, що з розвитком ринку праці нормою для людей стало оволодіння трьома, чотирма, а іноді й п'ятьма суміжними професіями. Дані концептуальні ідеї слугують важливим теоретичним підґрунтям створення принципово нових професій на засадах інтеграції та укрупнення існуючих у Національному класифікаторі професій і видів робіт (ДК 003–2010)⁵, зокрема на основі адаптації змісту професійної освіти і навчання до потреб виробництва та сфери послуг, а також врахування сучасних і перспективних вимог, цілей сфери діяльності та професійних полів.

Зважаючи на те, що в Національному класифікаторі професій нараховується понад вісім тисяч монопрофесій і видів робіт; їх укрупнення

⁵ Національний класифікатор професій і видів робіт [електронний ресурс]. Режим доступу :

<http://www.dk003.com/> – мова укр.

пропонується здійснювати шляхом їх об'єднання організаційно й технологічно пов'язаного між собою, і які можуть виконуватися робітниками відповідної кваліфікації.

Під інтегрованою (укрупненою) професією розуміють сукупність окремих робітничих професій, основними ознаками об'єднання яких є науково-технічна, психолого-фізіологічна й дидактична близькість. Зокрема, науково-технічна спільність визначається за такими компонентами професії: предмети праці, засоби праці, технологічні процеси, зміст праці. Близькість психолого-фізіологічного фактора виробництва визначається на основі вимог до виконавсько-рухової сфери та рівня інтелектуальної діяльності. Для дидактичної близькості властива спорідненість знань, умінь і навичок загальноосвітнього, загальнотехнічного і, частково, спеціального характеру, необхідних для успішного виконання споріднених трудових функцій.

Практикою доведено, що підготовка кваліфікованих робітників із нових, а також інтегрованих професій, зокрема таких, як: «оператор телекомунікаційних послуг», «монтажник будівельний», «деревообробник будівельний», «майстер ресторанного обслуговування» та інші, порівняно з моно професіями, економічно й педагогічно рентабельніша. Крім того, оволодіння цими професіями дає змогу отримати широкий спектр кваліфікацій, професійних компетентностей і, як наслідок – уможлиблюється підвищення рівня професійної мобільності й адаптації персоналу підприємств до нових умов чи аспектів діяльності. Адже кожна інтегрована професія включає можливості кількох монопрофесій.

Про орієнтацію на широкопрофільну професійну підготовку, інноваційні концепції праці зі ставкою на професійну компетентність робітника йдеться у Франкфуртській Декларації «Жити і працювати за ключовими європейським професіями», прийнятій 30 серпня 2007 р. у Франкфурті-на-Майні. Реалізація зазначених вище положень сприятиме входженню до європейського освітнього простору, розширенню міжнародного співробітництва в галузі забезпечення якості та відкритості професійної освіти і навчання, підвищенню соціальної активності, конкурентоспроможності й мобільності кваліфікованих робітників,

можливостей їх працевлаштування на вітчизняному й міжнародному ринках праці. На основі цього якість професійної освіти і навчання ми розглядаємо як складну інтердисциплінарну категорію, що поєднує різні складові процесу оцінювання: з одного боку, рівня підготовки кваліфікованих робітників, а з іншого – технологій освітнього процесу, що забезпечують їх якісні параметри⁶.

Зауважимо, що вимоги до якості професійної освіти і навчання, як і саме розуміння цього важливого поняття, змінюються з розвитком суспільства, економіки, науки. Зокрема, крізь призму компетентнісної парадигми якість професійної освіти і навчання розглядається як комплекс характеристик результатів освітнього процесу, що визначають послідовне формування професійної компетентності, організаційної культури, здібностей до самоосвіти.

У забезпеченні високого рівня якості професійної освіти і навчання винятково важливе значення мають державні стандарти професійно-технічної освіти, створені з урахуванням інтердисциплінарного підходу до моделювання результатів навчання майбутніх кваліфікованих робітників на модульно-компетентнісній основі. Відповідно до цього, модульно-компетентнісна основа стандартизації змісту професійної освіти і навчання дозволяє визначити сукупність вимог до якості, адекватних сучасним тенденціям зміни цілей освіти, запитам тих, хто навчається, суспільства і ринку праці, сформуванню інтегрований зміст освіти, а також розробити процедуру педагогічних вимірювань з метою отримання валідних оцінок позитивних змін у навчальних результатах⁷.

⁶ Радкевич В.А. Обеспечение качества профессионально-технического образования в рыночных условиях / Валентина Радкевич // Проектирование образовательного пространства – современные ориентиры : материалы I-ой Международной научно-практической конференции (24–26 октября 2012 года). – Днепропетровск : ГУЗ «МВПУ ПИТ», 2012. – С. 15–18.

⁷ Радкевич В.О. Компетентнісний підхід до розроблення державних стандартів професійно-технічної освіти / Валентина Радкевич // Проф.-техн. освіта. – 2012. – № 3 (56). – С. 8–10.

Інтердисциплінарний підхід до формування змісту професійної освіти і навчання виникає на межі різних навчальних дисциплін з урахуванням інтегративних тенденцій розвитку галузей економіки. Відповідно до цього підходу забезпечується інтегрування знань з різних дисциплін (загальнопрофесійних, спеціальних, виробничого навчання) професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. Адже жодна навчальна дисципліна сама по собі неспроможна сформувати професійну компетентність. Лише інтердисциплінарний підхід до навчання може виконати основні функції навчально-виробничого процесу: методологічну, освітню, розвивальну, виховну. Це дає змогу проектувати систему знань, яка забезпечує формування цілісних уявлень про сферу професійної діяльності. Такий підхід із значною кількістю інтердисциплінарних зв'язків забезпечує якісне й глибоке закріплення нових елементів системи професійних знань і вмінь, що дає змогу майбутнім кваліфікованим робітникам компетентно підійти до розв'язання конкретних виробничих завдань.

Інтердисциплінарний підхід є важливою умовою організації навчально-виробничого процесу на основі застосування інтердисциплінарних педагогічних технологій, згідно з якими забезпечуються тісні взаємозв'язки цілей, змісту, форм, методів і засобів навчання, узагальнення методики їх виявлення та застосування.

Інтердисциплінарний підхід до побудови навчальних планів і програм дає змогу формувати у кваліфікованих робітників інтегральну компетентність із певної сфери професійної діяльності на основі оволодіння змістом базового блоку і навчальних модулів. У межах навчального модуля (логічно завершена складова державного стандарту професійно-технічної освіти, що базується на окремій одиниці професійного стандарту) здійснюється засвоєння ключових і професійних компетентностей відповідного рівня кваліфікації, що, у підсумку, дозволяє якісно виконувати функції на робочому місці. Це дає змогу оптимально поєднувати теоретичну і практичну складові професійної підготовки на основі інтеграції їх змісту. При цьому забезпечується переосмислення місця і ролі теоретичних знань у процесі оволодіння

компетентностями, їх упорядкування та систематизації, що, зрештою, сприятиме підвищенню мотивації до професійного розвитку.

Відповідно, зумовлюється необхідність в інтердисциплінарному характері змісту професійних стандартів – документів, які в межах видів трудової діяльності визначають трудові функції, кваліфікацію робітників відповідно до рівнів Національної та галузевих рамок кваліфікацій, умови праці, особистісні якості, вимоги до професійної освіти і навчання, можливі місця роботи.

Прийняття Кабінетом Міністрів України у 2011 р. Національної рамки кваліфікацій – стратегічно важливого для сфери праці та освіти документа – дає можливість особистості кваліфікованого робітника самостійно обирати траєкторію навчання й розробляти план побудови кар'єри; без перешкод переходити від одного кваліфікаційного рівня на інший на основі наступності професійної освіти і навчання на виробництві та вищої освіти; підтверджувати й забезпечувати врахування набутих у процесі трудової діяльності, професійної підготовки компетентностей для продовження навчання на наступному кваліфікаційному рівні⁸.

Отже, значення інтердисциплінарного характеру забезпечення якості професійної освіти і навчання полягає в тому, що він сприяє не тільки формуванню в майбутніх кваліфікованих робітників високого рівня професіоналізму, під яким розуміють володіння людиною конкретними технологічними процесами (професійні вміння, навички, досвід практичної діяльності, знання технологічних процесів), а й розвитку у них професійно важливих якостей (професійна «Я-концепція», професійна культура, самостійність, здатність приймати відповідальні рішення, доводити до кінця почату справу, творчий підхід до професійної діяльності, гнучкість, неординарність мислення, комунікабельність, здатність до навчання, безперервного підвищення кваліфікації, уміння вести діалог, творчо

⁸ Національна рамка кваліфікацій [електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>. – мова укр.

взаємодіяти в професійному середовищі тощо), яких потребує сучасний ринок праці.

Використана література:

1. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [електронний ресурс]. – Режим доступу до документа :

<http://www.president.gov.ua/documents/14581.htmlprintversion>. – мова укр.

2. Державна програма активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки [електронний ресурс]. Режим доступу :

http://www.kmu.gov.ua/control/ru/publish/article?art_id=245986315&cat_id=244277212. – мова укр.

3. Європа 2020: стратегія розумного, стійкого і всеосяжного зростання [електронний ресурс]. Режим доступу :

<http://ec.europa.eu/evrope2020/index-en.htm>. – мова укр.

4. Вакуленко В.О. Розвиток інноваційного підприємства в Україні / В.О. Вакуленко // Проблеми інноваційного розвитку. – К., 2011. – № 1. – С. 53.

5. Національний класифікатор професій і видів робіт ДК 003–2010 [електронний ресурс]. Режим доступу :

<http://www.dk003.com/> – мова укр.

6. Радкевич В.А. Обеспечение качества профессионально-технического образования в рыночных условиях / Валентина Радкевич // Проектирование образовательного пространства – современные ориентиры : материалы I-ой Международной научно-практической конференции (24–26 октября 2012 года). – Днепропетровск : ГУЗ «МВПУ ПИТ», 2012. – С. 15–18.

7. Радкевич В.О. Компетентнісний підхід до розроблення державних стандартів професійно-технічної освіти / Валентина Радкевич // Проф.-техн. освіта. – 2012. – № 3 (56). – С. 8–10.

8. Національна рамка кваліфікацій [електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>. – мова укр.

АНОТАЦІЯ

Радкевич В.О., док. пед. наук, професор,
член-кор. НАПН України,
директор ІІТО НАПН України

ЯКІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ В УМОВАХ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ІНТЕРДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД

Стаття присвячена розкриттю підходів до активізації розвитку національної економіки, збільшення кількості інноваційних підприємств, створення високопродуктивних робочих місць. Обґрунтовано вимоги роботодавців до кваліфікації, компетентності й професійно важливих якостей робітничих кадрів. Визначено роль інтердисциплінарного підходу до створення нових й інтегрованих професій, стандартизації змісту професійної освіти і навчання, проектування інноваційних педагогічних технологій, процедури педагогічних вимірювань навчальних результатів, що сприяє забезпеченню її якості.

Ключові слова: інтердисциплінарний підхід, професійна освіта і навчання, професійні й освітні стандарти, кваліфіковані робітники, ринок праці.

SUMMARY

Radkevych V.A., Doctor of Education, Professor
Corresponding member of National Academy
of Pedagogical Sciences of Ukraine, Director of
Institute of Vocational Education NAPS of Ukraine

QUALITY OF VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING IN CONDITIONS OF NATIONAL ECONOMY: INTERDISCIPLINARY APPROACH

The authors elucidate approaches to revitalization of the national economy, increase of the number of innovative enterprises, creation of the high-performance workplaces. The demands of employers for skills, competence and professionally important qualities of the workforce are validated. In article the role of interdisciplinary approach to the creation of new and integrated occupations, unification of the content of vocational education and training, design of innovative educational technologies, procedures, procedures of measurement of educational outcomes that helps to ensure its quality is determined.

Keywords: interdisciplinary approach, vocational education and training, professional and educational standards, skilled workers, labor market.